

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פסחים ד' ע"א

בגמ', וש"מ שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד.

א. לרש"י, המדובר היו באביו ואמו של רב, שרבי חיא היה אחיהם, ועליהם התאבל ר' חייא יום אחד. ולתוס' המדובר באביו ואמו של ר' חייא עצמו ועליהם התאבל ר' חייא יום אחד. ועי' **בריטב"א** (ד"ה רב) בשם רי"ט, דלרש"י אי אפשר ללמוד ממעשה זה, דאף באב ואם נוהג דין שמועה רחוקה, כי אולי הוא רק אצל אחיו ואחותו, עיי"ש דלהלכה מסיק דאין נפק"מ.

בגמ', וכ"ת זריזין מקדימין למצות, נבדוק מצפרא, דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו, ותניא כל היום כולו כשר למילה, אלא שזריזין מקדימין למצות שנאמר וישכם אברהם בבקר.

ב. וביאור קו' הגמ', שזריזין מקדימין מתחיל מהיום, ולא מהלילה שלפניו, ולכך אברהם אבינו החל מסעו בבוקר דווקא. והק' התוס' (ד"ה שנאמר) דבחולין (צ"א). ילפינן מקרא וישכם אברהם בבקר דת"ח אל יצא **יחיד** בלילה, וא"כ לכך לא החל אברהם אבינו מסעו מהלילה שלפניו, אך בבדיקת חמץ שייך זריזין כבר מהלילה שלפניו? ותירצו, שבחולין ילפינן מוישכם אברהם בבוקר לילך להתפלל על סדום, ששם היה יחיד וכן שלא היה לדבר מצוה, אך הכא היה עם נעריו וכן היה שליח מצוה ואינן ניזוקין. ועי' **במהרש"א**. והק' **הפני יהושע**, דמהאי קרא דסדום ילפינן בברכות (כ"ו:): דאברהם אבינו תיקן תפילת שחרית, וא"כ אף התם היו דבר מצוה? ותי' דכיון דלא נצטווה על כך לא שייך בזה זריזין מקדימין למצוות.

ג. אך בעיקר ההו"א בגמ' שיקדימו הבדיקה משום זריזין, מקשים **הפני"י ועוד אחרונים**, והלא הבדיקה אינה מצוה בעצם, אלא פעולה שלא יבוא לידי איסור בל יראה - לרש"י, או שמא יבוא לאכלו - לתוס' [מלבד ש' הר"ן שהוא מצוה בעצמו], וא"כ מה ההו"א לומר שיהיה אף בזה שייך זריזין מקדימין, והלא זמן התחלת האיסור קביעא וקיימא ואי אפשר להקדימו, ובוודאי שאין להביא ראיה ממצוות מילה, שהיא הקדמת המצוה בעצם, עיי"ש בביאוריהם.

ועוד י"ל, ובהקדם קושיית **הערוך לנר** (ב"צ החדשות סי' מ'), דבריש ברכות אמרינן שתקנו חכמים ק"ש עד חצות **כדי להרחיק האדם מן העבירה**, שלא יעבור את עלוה"ש ויפסיד קריאת שמע של ערבין, והקשה לו בנו הרב בן ציון, אמאי לא קאמר שם דחכמים הקדימו זמן קריאת שמע, משום זריזין מקדימין כדאמר הכא גבי בדיקת חמץ. ומתרץ לו אביו - הערוך לנר - דאיכפא מסתברא לומר, דהקדמת הענין נעשה לכתחילה כדי להרחיק את האדם מן העבירה, וכיון שבקריאת שמע יש לחשוש שימשך אחר סעודתו וישן קמעה וכו', עשו הרחקה להקדים קריאתו לא יאוחר מחצות, אך כיון שבבדיקת חמץ לא שייך להרחיקו, כי זמן התחלת האיסור קבוע הוא מחצות היום, וחזינן שתקנו בדיקה בלילה שלפניו, על כן סברה הגמ' לומר שהוא משום זריזין מקדימין למצוות, ע"כ. ובזה יתורץ אף קו' הפני"י הנ"ל.

בגמ', בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם, ואור הנר יפה לבדיקה.

ד. **הר"ן** (א. מדפי הרי"ף) כתב בשם בעל המאור שאף הבודק ב"ג מבעוד יום, צריך לבדוק לאור הנר. אך הר"ן מוכיח מירושלמי (א,א) דאף במבואות האפלים שאפילו ביום צריך שם נרות, צריך לבדוק לאור הנר דווקא בלילה, כי אור הנר מאיר יותר בלילה. ומכח מוכח, שאור הנר יפה לבדיקה דוקא בלילה ולא ביום, ואז יש חיוב נר. ומפרש דברי הגמ' כך: **בשעה** שבני"א מצויין בבתיהם, **ובשעה** שאור הנר יפה לבדיקה - רק אז יש חיוב לאור הנר. והוא בלילה.

בגמ', אמר אביי הילכך האי צורבא מרבנן לא ליפתח בעידיניה באורתא דתליסר דנגהי ארבסר דילמא משכא ליה שמעתיה ואתי לאימנועי ממצוה.

ה] כתב ה"שואל ומשיב" (מהדורה קמא סוף ח"ג סימן רכ"ג), וז"ל: הנה נסתפקתי במה דמבואר בפסחים דף ד', וכן קי"ל בטוש"ע וכל הפוסקים, דאסור ללמוד ולעשות שום מלאכה בעת ערב של י"ד שמגיע זמן הבדיקה, **איך הדין בבוקר בעת שמגיע זמן הביעור למה לא כתבו דאסור ללמוד ולעשות שום דבר דאולי ימשך אחר זמן איסורו**, ולא מצאתי בהפזי שיזכירו הפוסקים מזה, ואולי כיון דלדין הבודק צריך **שיבטל**, וא"כ עיקר הבדיקה והביטול הוא בלילה ואינו מניח רק כדי שיוור מאכלו, וא"כ לא חיישינן שמא ישכח מלבער. [וכו', ובהמשך יש לו הרהורי דברים דאולי אף בע"פ אסור ללמוד מחמת חיוב הביעור, ומסיים], אך נראה דבשבת שחל ערב פסח דאז א"י לעשות שום דבר רק לבטל בבקר, בזה ל"ש שום טירדא דמבערין הכל מלפני השבת ולא נשאר רק מה שצריך ואין לו לעשות שום דבר, וא"כ בודאי אין שייך לאסור ללמוד דל"ש שישכח ולא יבטל [וכו' עעו"ש].

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

בגמ', בעו מיניה מרב נחמן בר יצחק המשכיר בית לחבירו בארבעה עשר חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק וכו'.

ו]. ה"שער המלך" (מקוואות כלל א') הביא ראייה מסוגיין, דאף בספיקא דרבנן היכא דאיתחזק איסורא, לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא, וצריך להחמיה, דעל הצד שלא הוי חזקתו בדוק, מחייבים את השוכר מספיקא לבדוק הבית. ומוכיח כשי' הש"ך בנקה"כ (סי' ס"ט, על ט"ז ס"ק כ"ד), שחולק עם הט"ז (שם) בדין זה, דלהט"ז אף באיתחזק איסורא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא, ע"ש.

אמנם יש להעיר על השעה"מ, דהרא"ש (סי' ב') למד דהוי הכא ספיקא דאורייתא, דהאיבעי' מיירי בלא ביטל החמץ, ולכך פוסק הרא"ש שהשוכר יבטל החמץ, והיכא שביטל אי"צ לחזור ולבדוק אפילו אי אמרינן שאין חזקתו בדוק כיון דהוי ספיקא דרבנן, וצ"ע.

ז]. ובגוף דברי הרא"ש הקשה בשו"ת **שאלת יעקב**⁸ (סי' ט"ז) דהרא"ש סותר עצמו. דהרא"ש בריש ביצה מחמיר דאין מבטלין אפילו איסור דרבנן, א"כ אמאי התיר כאן לעשות מספק תורה ספק דרבנן ולהקל בו, ומכ"ש דקשה לדעת המג"א סוף סימן תל"ז **דהבית בחזקת חמץ עכ"ל**, עיי"ש.

ויש ליישב קושייתו בפשיטות דהכא הביטול הוא קודם שנהיה איסור, וחייב הבדיקה אינו האיסור בעצמותו.

וביותר י"ל ע"פ הט"ז ומג"א (סימן תרכ"ו בשם המרדכי ואגודה) אהא דמותר להרבות סכך כשר על סכך פסול כדי לבטלו אף דקי"ל דאין מבטלין איסור לכתחילה, דה"מ במקום שנהנה, אבל מצות לאו ליהנות ניתנו, ועוד דקודם יום טוב אין איסור עדיין, ויליף מזה הט"ז בתערובות חמץ קודם פסח בלח בלח ואין שם ששים, שיכול להרבות עליו אפילו לכתחילה כיון שהוא קודם האיסור עיין שם, וא"כ ה"נ שפיר קאמר הרא"ש דבחמץ דהביטול ע"כ לפני זמן איסורו וגם הביטול להיותו בעפרא דארעא ואינו רוצה ליהנות בו, ליכא בזה משום אין מבטלין איסור לכתחילה, וכ"כ הר"ן בע"ז דלא נאסר לבטל איסור לכתחילה אלא למי שנתכוין לבטלו כדי להנות ממנו הא לאו הכי לא, והוכיח כן למ"ד דמן התורה אסור לבטל האיך הכשירה תורה כלי מדין בהגעלה.

בגמ', ואם משמסר לו מפתחות חל ארבעה עשר וכו'.

ח]. **החתם סופר** (או"ח סי' קל"א) כתב שמי שימכור את ביתו לנכרי ב"ד, אין חייב לבדוקו בליל י"ד אף שהמכירה תהיה רק לאחר חיוב הבדיקה, כיון דמה דאמרינן הכא בגמ' דתליא במסירת המפתח, מיירי דוקא בישראל המשכיר לישראל, ולכך חייב המשכיר בליל י"ד לבדוק, כיון דממ"נ חייבים בבדיקה או הוא או השוכר שהוא ישראל, וכיון דבשעת חיוב הבדיקה הוא עדיין של המשכיר, הרי הוא חייב לבדוק, משא"כ כשיהיה נכרי בבית זה אין המשכיר צריך לבדוק מחמת השוכר. [ענו"ש שמבאר שהישראל יהיה לו מקום אחר שיקיים מצות בדיקת חמץ וכו']. ולפי דברי החת"ס, אין צריך לעשות מכירת י"ג כדי להיפטר מבדיקת בית זה, ואם במקום שנסע לא יוכל לקיים מצות בדיקת חמץ, לא יהי לי מכירת י"ג להיפטר מחיוב הבדיקה כמ"ש **האשל אברהם מבוטשאטש** (סוף סי' תל"א) עיי"ש.

פסחים ד ע"ב

בגמ', משום דחזקתו בדוק, דקסבר הכל חברים הם אצל בדיקת חמץ

ט]. ה'שפת אמת' הקשה בפשיטות, דאי מיירי אף מעם הארץ, ואם אם נאמר שכל עם הארץ יודע חומרת איסור חמץ ושצריך להוציא החמץ מביתו, ולכך אמרינן הכל חברים הם אצל בדיקת חמץ, אך אכתי י"ל שהעם הארץ סבור שמה שהוא משכיר ביתו לאחר אפילו ב"ד, פוטרנו מאיסור החמץ של בית זה, והוא סבור בדעתו שקיים מצות תשבתו, אך זה מחמת חוסר ידיעתו, וא"כ כיצד אפשר לסמוך שהכול חברים אצל בדיקת חמץ.

ומכריח השפת אמת מכח קושיא זו, שהסוגיא מיירי במשכיר בית לחברו בפתע פתאום, שהוחלט ב"ד שהוא רוצה להשכיר את ביתו, אך אם המשכיר כבר ידע לפני י"ד שעומד להשכיר את ביתו, אין שום שאלה שחייב השוכר לבדוק, ולא אמרינן חזקתו בדוק, והוא פלא עיי"ש.

בגמ', תא שמע, דאמר אביי: לא מיבעיא באתרא דלא יהבי אגרא ובדוקו - דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בגופיה, אלא אפילו באתרא דיהבי אגרא ובדוקו - דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה.

י]. עיי' ב'ראש יוסף' לפני מגדים כאן, שמבאר שהיינו דווקא אם השוכר כבר בדק או שכר לבדוק הבית, אינו יכול לבוא כעת בעלילה למשכיר שישלם לו הוצאותיו או לבטל השכירות. אך אם עדיין לא בדק, יכול לדרוש מהמשכיר שיבוא כעת לבדוק לו, דהוי תנאי בשכירות וכו', עיי"ש.

⁸ הגאון רבי יעקב פראגר אבד"ק אדה מתלמידי הכתב סופר, והדב"נ של המהר"ם שיק, זצ"ל. הספר נדפס בהסכמה ארוכה מאוד מפה"ד המהרש"ם זצ"ל.